

IZGRADNJA SVJETSKOG MIRA

Dr. Marin Srakić, Đakovo

UVOD

»Mir« je iskonski čovjekov izraz, štoviše, čežnja za mirom, za »vječnim mirom«, prati čovječanstvo iz tisućljeća u tisućljeće (J. HOEFFNER). Nijedan Božji dar čovječanstvo ne smatra hitnijim od dara mira. Nijedna druga obveza ljudima nije hitnija od te da od Boga isprose mir i poduzmu sve, puni pouzdanja u njega i u njegovo obećanje mira. U današnjoj situaciji nema za Crkvu hitnije zadaće od mira.¹ Među »znakovima vremena« koji se ističu na pragu trećeg tisućljeća sigurno se nalazi i tema mira.²

Živimo u kontradiktornoj situaciji. S jedne strane, u cijelome se čovječanstvu sve više širi čežnja za mirom, a s druge strane pak, gomilaju se golemi arsenali svakovrsnoga oružja koje bi već sada moglo više puta uništiti cijeli ljudski rod.³ Francuski su biskupi u svojoj pastirskoj poslanici upozorili; »Prijetnja nuklearnog sukoba nije neka tlapnja. Samoubilački karakter takvoga sukoba čini se nevjerojatnim, ali ne i nemogućim. Stručnjaci sumnjaju da bi ga bilo moguće kontrolirati i ograničiti kad bi jednom buknuo. Atomski rat ne bi dobio nitko: on bi bio samoubojstvo čovječanstva koje bi izginulo u luđačkome ratu«.⁴

To u mnogima izaziva strah od rata, a paralizantni učinci vode u emotivni pacifizam koji je teško definirati. No i u trijeznim sudovima o svjetskoj situaciji naziremo zabrinutost. To su izrazili i koncilski oci upozorivši, ako se ne uspije »osigurati univerzalni mir, čovječanstvo bi... moglo pogubno biti dovedeno do

¹ PAPINSKA KOMISIJA »IUSTITIA ET PAX«, *Svjetski dan mira*, u *Okružnice i Obavijesti Biskupskog ordinarijata – Đakovo 0–XI–XII*, 1983, 388.

² BATTISTI, A., *Una chiesa profetica per la pace nel mondo*, u *Il Regno-Documenti* 32, 1987, 7, 225.

³ Usp. SRAKIĆ, M., *Od teorije »de bello iusto« do etike »de pace aedificanda«*. Dopri nos kršćanske vjere na razini međunarodnih odnosa, u *U službi čovjeka*, *Zbornik nadbiskupa-metropolite dr. Frane Franića*, CUS Split 1987, 123.

⁴ CONFERENZA EPISCOPALE FRANCESE, *Conquistare la pace*, u *Magistero di pace*. Lettere pastorali delle conferenze episcopali, Ed. Borla, Roma, 1984, str. 323.

onoga časa u kojem više za nj neće biti drugoga mira osim stravičnog mira smrti« (GS 82,4). Idemo li »Zum ewigen Frieden« prema Kantovoj viziji?⁵

Možda će se kome činiti da tema o izgradnji svjetskog mira više odgovara kakvoj saborskoj ili skupštinskoj sali negoli dvorani Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike i da bismo to pitanje morali prepustiti mjerodavnim stručnjacima i političarima. Moramo znati da mir nije u prvome redu i isključivo političko pitanje, nego je to temeljno pitanje ljudske i kršćanske egzistencije. Mir je vrijednost bez granica,⁶ mir je »također i religiozno pitanje«.⁷ Svi mi, i kršćani i nekršćani, udišemo sagorjeli zrak Hirošime. Nakon Hirošime za nas kršćane, ali i za one koji ne vjeruju postoji jedno: čovjek je upao u novo razdoblje planeta i mora računati s problemom atoma. On pred sobom ima najdramatičniju budućnost povijesti: budućnost koja može biti život ili smrt za ljudsku vrstu. Pitamo se hoćemo li i mi kršćani biti sposobni gledati tu budućnost, prihvatiti nuklearnu situaciju suvremenoga čovjeka i pridonijeti izgradnji mira?⁸

Doduše, budući da su ta pitanja povezana sa životom konkretne zemlje, ona imaju i političku dimenziju, no to nije razlog da se Crkvi ili bilo kome zaniječe pravo i obveza da se uključi u djelo mira. Crkva ima pravo i dužnost govoriti o miru i napose zato njezina se misao ne ograničava samo na vanjske vidove mira koji se čuvaju, osiguravaju, ugrožavaju ili uništavaju politikom ili ratom. Dakako, ona niti može nastupati, a niti nastupa kao kakav politički faktor. Njezin nastup mora biti *proročki*, a to će biti ako u temi o miru uočava taj znak vremena u svjetlu Božje riječi, ako izriče kritiku o općem načinu mišljenja i vladanja hrabro pokazujući nove putove mira. »Politički« značaj Crkve vrlo je ograničen, osobito danas kad su kršćani postali manjina. Vrhunske odluke o miru nalaze se u rukama onih koji imaju ekonomsku, političku i vojnu vlast. No ta »proročka« važnost Crkve može biti snažna, ako ona u vjeri upotrijebi sile karakteristične za svoju zadaću: molitvu, svjedočanstvo života u pomirenju i navještaj Krista koji je »naš mir« (Ef 2,14).⁹

I. POJAM MIRA

Čovjek iz najveće dubine svojega bića čezne za mirom, ali često mu nije poznata narav toga dobra koje zaziva svim svojim željama, a putovi kojima ga

⁵ Usp. KANT, I., *Zum ewigen Frieden*, Ein philosophischer Entwurf von Immanuel Kant. Text der Ausgabe A (1795), Leipzig, *fs.d.l.* U Predgovoru svoje studije o ratu koju je naslovio »Zum ewigen Frieden« Kant je obrazložio kako mu je pao na pamet taj naslov. Inspirirao ga je jedan nizozemski gostioničar koji je na cimer (natpis) svoje krčme dao naslikati groblje s tekstom »Zum ewigen Frieden«.

⁶ Usp. ETCHEGARAY, Kard. R., *Que fait l'Église aujourd'hui pour la Paix?*, u *Seminarium* 26, 1986, 2, 244.

⁷ PAPA IVAN PAVAO II, *Socijalna skrb – Sollicitudo rei socialis*, Enciklika vrhovnog svećenika Ivana Pavla II, KS, Zagreb, 1988, br. 47 (Dokumenti 89).

⁸ Usp. TRENTIN, G., *Per un'etica della pace*. Magistero dei vescovi e prassi della Chiesa nell'era nucleare, Libreria Gregoriana Ed., Padova, str. 59.

⁹ Usp. BATTISTI, a., *nav. čl.*, str. 225.

nastoji doseći nisu uvijek i Božji putovi.¹⁰ Tome se ne treba čuditi, jer mir pripada onim egzistencijalnim fenomenima (»existentials«) koje je teško, a moglo bi se reći i nemoguće definirati, da bi se iscrpno izreklo ono bogatstvo što ga on u sebi skriva. Sve definicije ostaju više ili manje (ne)uspjeli pokušaji. Postoje negativne i pozitivne definicije mira.

1. Negativna definicija mira

U negativnoj perspektivi mir ne izražava ništa drugo nego odsutnost otvorene agresije (sukoba, borbe, rata). Ta je definicija očito objektivno nepotpuna, jer bi se mirom morali smatrati i mučno mirovanje neke države u kojoj vladaju teror i oblici »hladnog« rata. U tome smislu Koncil veli: »Mir nije puka odsutnost rata, niti se svodi samo na uspostavu ravnoteže među protivničkim silama« (GS 78,1). Mir bi, prema tome, bio sinonim za ne-rat. Takvo negativno poimanje mira zastupaju oni koji su uvjereni da je sistem nuklearnog zastrašivanja »jamčio mir« kroz proteklih četrdesetak godina. Očito je da se tu radi o primirju, a ne o miru, dok za konačni sud treba uzeti u obzir i cijenu toga zastrašivanja, jer što osiguranje mira više stoji, to manje smijemo nazvati mirom ono što se uspjelo sačuvati.¹¹ Odsutnost rata nije ideal čovjekovih težnji, nego tek prvi nesigurni korak i osnovni preduvjet. Takav mir često počiva na vojnoj vlasti, zastrašivanju, nasilnom zaposjednuću (okupaciji), jarmu, kaznenoj sankciji, ekonomskoj ovisnosti, brutalnoj povredi interesa kolektivne i nacionalne svijesti, remećenju društvenih odnosa, kulturnoj kolonizaciji, nasilnom svrgavanju zakonite vlasti itd.¹²

U spomenutoj studiji o miru IMMANUEL KANT navodi tri sofistički sročene maksime kojih se drže oni što podržavaju takav mir, a koje nemaju nikakve veze ni s moralom ni s poštenjem:¹ *Fac et excusa*, tj. ugrabi zgodnu priliku da zaposjedneš kakvo dobro; isprika nakon takve akcije bit će lakša i sugestivnija i ispričat će izvršeno nasilje. Takva drskost uroditi će plodom, tj. povjerenjem prema tom činu i drugi će ga proglasiti zakonitim;² *Si fecisti nega*, odnosno ne priznaj da je zlo što si ga ti učinio tvoje, nego proturaj glas da si to morao učiniti kako bi pretekao zlo što bi ti ga drugi nanio;³ *Divide et impera*, tj. zamuti uzajamne odnose, ubaci klicu nepovjerenja među stranke, a onda nastupi kao zaštitnik slabijega i ugroženoga (13).

2. Pozitivna definicija mira

Pozitivna definicija kvalificira mir kao stanje društvene pravednosti, demokratskog sređivanja sukoba i suradnje među ljudima i narodima. Takav mir obuhvaća niz vrijednosti, kao što su život, sloboda, istina, pravednost, sigurnost, razvoj i solidarnost. No ni pozitivna definicija mira ne bi bila potpuna

¹⁰ Usp. LEON-DUFOUR, X., *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1969, str. 555.

¹¹ MOLTSMANN, J., *La giustizia produce la pace*, u *Concilium* 24, 1988, 1, 155 sl.

¹² Usp. KRENN, K., *La libertà dell'uomo misura della pace*, u *Studi Cattolici* 30, 1986, dicembre, 723; usp. ZSIFKOVITS, V., *Ethik des Friedens*, Band 1, Soziale perspektiven, Veritas-V., Linz, str. 26 sl.

¹³ *Nav. dj.*, str. 42.

kad bi se postojanje mira tumačilo kao sklad bez napetosti. Sigurno, ta bi slika bila izraz čovjekove nostalgije, no on bi sam osjećao da je izvor njegove sreće prolazan.

Prema tome, mir se ne bi adekvatno shvatio kad bi se prikazivao samo kao kakvo *stanje*, a ne kao proces. Onaj tko bi shvaćao mir kao stanje, ili bi morao smanjiti svoja očekivanja kako bi ih mogao uskladiti s konkretnim povijesnim prilikama ili bi na mir morao čekati, dakako, uvijek nezadovoljan. Po tom shvaćanju, dokle god se neki bogate na račun drugih, dokle god neki tlače sebi slične i nasilno se odnose prema njima, dokle god budu jedni strahovali od drugih, nipošto nećemo moći govoriti o miru. Mir je kao stanje utopija, a najveća je utopija *status quo*. Samo onaj koji živi u blagostanju misli da živi u miru, jer ne vidi da su drugi prisiljeni živjeti u bijedi. U tome smislu Koncil izjavljuje: »Mir se nikad ne stječe jednom zauvijek, nego ga stalno treba graditi« (GS 78,1).

Mir je ispravnije shvatiti kao *proces*, kao povijesni put sastavljen od napredovanja i nazadovanja. Pozitivna definicija uključuje i korisne elemente napetosti, a iz međuljudskih odnosa nastoji isključiti destruktivne. Na »putu mira« žele se eliminirati nasilje, naoružanje i nasilničke strukture i ujedno izgraditi odnosi prožeti zajedništvom i uzajamnim povjerenjem, želi se srušiti ekonomsko izrabljivanje, a izgraditi svjetski ekonomski sistem utemeljen na pravедnosti, želi se izbaciti nesloboda, a promicati demokratska suradnja naroda u političkim odlukama.¹⁴ Njemački biskupi u svojem dokumentu »Mir će biti plod pravde« promatraju trostruki objektivi o tome dinamičnom procesu: stvoriti i sačuvati iste mogućnosti ljudskog razvoja i pojedinaca i socijalnih i nacionalnih skupina, uspostaviti međunarodnu i društvenu pravdu, izgraditi društvo naroda bez rata.¹⁵

3. Višestruke dimenzije mira

Pozitivno shvaćanje mira može se proširiti na razne dimenzije: (1) na dimenziju nutarnjega sukoba u pojedinoj osobi u kojoj se neprestano osjećaju posljedice grijeha; (2) na dimenziju borbe među ljudima koja bi svoj ishod imala u preobrazbi zajedničkog života u pravdi i prijateljstvu; (3) na dimenziju društvenih antagonizama, npr. sukobe klasa i rasa koji bi se prevladali u plodnoj suradnji svih ljudi a da se ne unište specifičnosti (društveni mir); (4) na dimenziju međunarodnog spora sve do oružanog sukoba koji bi se završio u »popuštanju« u duhu praktične ravnoteže interesa, ili u miru u smislu prestanka ratnog stanja na temelju međunarodnog prava.

Uz pozitivne komponente treba imati u vidu i *procesualne komponente* pojma mira, jer se uspostavljanje mira ljudskoga bića nikad ne može – osim metaforički – formulirati izvanvremenskim prikazivanjem reda. Naprotiv, mir

¹⁴ Usp. MOLTMANN, J., *Nav. čl.*, 153–155.

¹⁵ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE DELLA GERMANIA OCCIDENTALE, »Effetto della giustizia sarà la pace«, u *Magistero di pace*, str. 207 (br. 4.2)

je kategorija povijesti ljudskoga puta koji se ne može zamišljati apstraktno ili utopistički. Povijesna osnovica mira kao procesa danas je realizacija ljudskih prava i ideja svjetske zajednice. Konačni oblik sastojao bi se u postupnoj solidarnosti i slobodnoj komunikaciji svih ljudi i skupina.¹⁶

U svjetskoj povijesti postojala su najrazličitija, često potpuno oprečna poimanja i ideali mira od kojih spominjemo samo najznačajnija: »pax romana« koji je počivao na javnom redu koji su jamčili zakon i rat te uzorna administracija; »pax christiana medii aevi« koji je kao kohezivna snaga čuvala jedinstvenost; jedna kultura, jedan službeni jezik, jedno kanonsko i građansko pravo, jedna filozofija i teologija, jedan papa i jedan car, jedna kršćanska vjera zapada; »pax americana« koji ima bar tri različita tumačenja; »pax russica seu sovietica«, prema marksističko-lenjinističkom poimanju mira sovjetskih političara i teoretičara; a uz to su jugoslavenski i kineski teoretičari marksizma izradili svoje vizije mira.¹⁷

4. *Mir u prerspektivi vjere*

U perspektivi antropološke teologije neprestana je nesloga plod grijeha koji onemogućuje istinsku komunikaciju među ljudima. Mir se očituje u perspektivi pomirenja što ga Bog ostvaruje u svojem spasenjskom djelu u Kristu. Povijesni je mir složeni proces anticipacije onoga sveopćeg mira što će ga u svojoj završnici donijeti buduće Božje kraljevstvo: »Zemaljski mir što se rađa iz ljubavi prema bližnjemu odraz je i učinak Kristova mira, koji izlazi iz Boga Oca« (GS 78,3). Kršćani već sada, ovdje žive mir budućega kraljevstva i prema svojim mogućnostima moraju ga prelijevati u svijet u kojemu vlada nasilje. Kad god se nesloga svlada pomirenjem, niče nada u trajno svladavanje razdora.¹⁸

II. *DVIJE TISUĆE GODINA KRŠĆANSKE REFLEKSIJE O RATU I MIRU*

Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu kaže: »Crkva vjeruje da preko svojih pojedinih članova i po čitavoj svojoj zajednici može mnogo pridonijeti da ljudsku obitelj i njezinu povijest učini čovječnijom« (GS 40,3). Ona je u prošlosti zauzimala stavove i izričala sudove, privatno i javno, o egzistencijalnim pitanjima koja su mučila čovjeka, a među njima o ratu i miru. U nekim kritičnim situacijama osjećala se izazvanom iznijeti svoj sud i zauzeti se u duhu svojeg sveopćeg poslanja i poziva.

¹⁶ Usp. MIETH, D., *Pace*, u *Dizionario di etica cristiana*, Dir. da Bernhard Stoeckle, ed. it. a cura di Tullo Goffi, CE, 1978, Assisi, str. 189.

¹⁷ Usp. SRAKIĆ, M., *Ideal mira*, u *CUS* 23, 1988, 4, 295 sl.

¹⁸ Usp. MOLTMANN, J., *Nav. čl.*, str. 155; MIET, D., *Nav. čl.* str. 290–291.

1. »Pacifizam« prvih kršćana

Ima dosta napisa u kojima se uporno tvrdi sa su kršćani u prva tri stoljeća zastupali (apsolutni) pacifizam.¹⁹ Takav bi se sud u svjetlu povijesne istine mogao ocijeniti bar kao presmion i neznanstven. Izjave u dokumentima sačuvanim iz tih vremena u najmanju su ruku dvoznačne; isti autori tvrde da kršćani ne sudjeluju u ratovima, ali se zato mole za njihov sretan ishod.²⁰ Tertulijan se hvali pred poganima: »Borimo se uz vas i ratujemo...«,²¹ te ističe da su kršćani zaposjeli sve, i vojničke logore i carski dvor,²² zatim spominje zasluge vojnika kršćana za vrijeme cara Aurelija,²³ a onda tvrdi da je vojna služba nespojiva s kršćanskom vjerom i zato je novokršćenici napuštaju.²⁴ Svakako, kršćani su u to vrijeme bili u manjini i nisu se angažirali ni u državnim ni u vojnim službama. Oni su se od vojne službe uglavnom uzdržavali iz više razloga: rimski zakon nije nikome naređivao vojnu službu, osim djeci legionara; kršćani su prihvatili miroljubivi duh evanđelja i nastojali ga živjeti; nije im bilo jasno kako da petu Božju zapovijed spoje s ratovanjem; napokon, kršćani su smatrali da krštenjem primaju svećenički poziv, a u rimskome carstvu svećenici nisu ratovali da se ne bi okaljali.²⁵ Jedan od najozbiljnijih razloga bila je idololatrija koja je bila usko povezana s vojnom službom, budući da su vojnici prije i poslije bitke žrtvovali bogovima ili samom caru kao bogu. U postupku i u teoriji prvih kršćana naziremo i određeni »pacifizam« kao oblik svjedočenja Krista »Kneza mira«, ali i »realizam« kao zahtjev pravednosti i ljubavi da se u konkretnim prilikama nevin očuva od nasilja. Tek na temelju toga bilo je moguće da se vrlo brzo nakon Milanskog edikta odbacivanje oružja proglasi zločinom i protiv cara i protiv Boga, i da se stotinjak godina kasnije u vojnu službu primaju samo kršćani.²⁶

2. Teorija »de bello iusto«

Na teorijskome planu Crkva je od davnine pružala svoj doprinos »humanizaciji« međuljudskih odnosa i na svjetskom planu poznatom teorijom »de bello iusto«. Obično se kaže da je sv. AUGUSTIN izradio tu teoriju, što je točno, ali je točno i to da je utemeljio i »teologiju mira«.²⁷ On je teološku refleksiju

¹⁹ Usp. BAINTON, R.H., *Il cristiano, la guerra e la pace*, Torino 1968. – HAERING, B., *Nuove armi per la pace*, EP, Roma, 1984.

²⁰ Usp. ATENAGORA, *Legatio pro Christianis IX i XXXVII*, u PG 6. 914; ISTI, *De resurrectione mortuorum* 19, u PG 6, 1013.

²¹ Usp. *Apologeticum*, c. 42, u PL 1, 555.

²² *Ondje*, c. 37, u PL 1, 525.

²³ ISTI, *Ad Scapulam*, c. 4,7, PL 1, 703.

²⁴ ISTI, *De Idololatria*, c. 19, PL 1, 767, 768.

²⁵ ORIGEN, *Contra Celsum* VIII, PG 11, 1627.

²⁶ Usp. MELLON, Ch., *I cristiani di fronte alla guerra e alla pace*, Ed. Queriniana, Brescia 1986, str. 95 sl.

²⁷ Usp. METZLER, C., *Paroles de l'Église catholique sur la guerre*, u *Le Supplement* Nr 167, Dec. 1988, str. 19.

sljedećih stoljeća usmjerio na pitanje; uz koje uvjete rat može biti opravdan? Iako su o ratu dotad raspravljali i grčko-rimski filozofi, nikada tako jasno rat nije bio stavljen pod sud savjesti i nikada nije bio istinski postavljen *moralni* problem rata, kao što je to učinio sv. Augustin. To je prvi veliki doprinos kršćanske zajednice i vjere svijetu na razini odnosa među narodima.²⁸ Naravno, time rat nije bio isključen iz povijesti, ali je razmišljanje oplemenjeno sjemenom koje će klijati i rasti.

Sv. TOMA AKVINSKI dao je drugi važan doprinos kršćanske misli refleksiji o nasilju. On je doradio tradicionalnu teoriju »de bello iusto«, prema kojoj postoje tri uvjeta za dopuštenost rata: (1) mora ga proglasiti zakonita vlast (vladar); (2) mora postojati opravdan razlog (»iusta causa«); (3) mora postojati ispravna nakana (»intentio recta«). No sv. je Toma zaključio da nije dovoljno rat podvrgnuti samo sudu savjesti, nego da se on može opravdati na razini savjesti samo ako se vodi »iz ljubavi«, tj. da se žrtva obrani od nepravde, da se oslobodi potlačeni i da se uspostavi mir.²⁹ Zato on i raspravlja o ratu u poglavlju o ljubavi i miru, uostalom, prema njegovu mišljenju, »pax est opus iustitiae indirecte... sed est opus charitatis directe«.³⁰

FRANCISCO DE VITORIA i FRANCISCO SUAREZ, dvojica španjolskih teologa, preradili su i prerekli teoriju »de bello iusto« u geografsko-povijesnome kontekstu svojega vremena i međunarodnih zbivanja. Preko njih razmišljanje o ratu i miru malo-pomalo postaje racionalno razmišljanje koje ulazi u okvir naravnog prava i političkoga reda. I to je treći doprinos kršćanske vjere moralnoj refleksiji o međunarodnim odnosima.³¹ S pomoću te teorije htjelo se udovoljiti zahtjevu pravednosti i ljubavi na području zakonite obrane kad i sama ljubav nalaže da se nejak i nevin zaštititi od napadača.³²

Teoriji »de bello iusto« prethodilo je i neprestano ju je pratilo konkretno nastojanje Crkve i njezinih pojedinih članova da se rat otkloni, a nasilje smanji i tako očuva mir. U srednjemu vijeku postojale su poznate srednjovjekovne institucije, kao što su »Tregua Dei«, »Pax Christi«, »militiae pacis«, »ordines militares«, »cavalleria« i sl., koje su s većim ili manjim uspjehom rješavale sporove i sukobe, odnosno otklanjale nasilja i nepravde.³³

Teorija »de bello iusto« dobro zamišljena s vremenom je, napose u doba apsolutizma i pronalaska modernoga razornog oružja, postala jalova i česti ideološki izgovor. Svaki je vladar pronalazio svoje opravdanje i svojim mjerilima mjerio težinu nanesene nepravde i donosio sud o opravdanosti rata. Objektivne etičko-pravne motive zamijenili su političko-ekonomski interesi vladara koji su uvijek pronalazili opravdanje za svoje ratne pohode i podršku

²⁸ Usp. BOSC, R., *Vangelo violenza e pace*, Ed. Borla, Roma 1977, str. 53.

²⁹ Usp. *Summa Theologica II-II*, q. 40.

³⁰ *Ondje*, q. 29. a. 3.; usp. BOSC, R., *nav. dj.*, 54 sl.

³¹ *De potestate civili*, q. 13; usp. POGGIASPALLA, *Bellum*, u *Dictionarium morale et canonicum*, t. 1, Romae, 1966, str. 426.

³² Usp. JULLIEN, J., *Una morale per tempi di incertezza*, EP, Roma, 1981, str. 115.

³³ Usp. LA BRIÈRE (de), Y., *L'Église et paix*, Paris 1931, str. 26–29; DUVAL, F., *De la Paix de Dieu à la Paix de Fer*, Paris, 1922, str. 9–15.

kod teologa ili pravnika, bez obzira na to da li se radilo o obrani ili osvajanju teritorija i prirodnih izvora, odnosno o nezasitnim prohtjevima nacionalne sigurnosti, religije, kulture, jezika ili ideologije.³⁴

Kršćansku savjest koja je upala u procijep zahvatio je neki shizofrenični osjećaj; s jedne strane, nepromjenljivi i apsolutni principi »Ne ubij!«, a s druge strane, vojno-politički pragmatizam koji je nalagao da se domovina mora braniti, makar se drugima oduzeo život. Kršćani su u sebi postali podijeljeni i nesigurni između pokoravanja Božjem zakonu i poslušnosti državi. To shizofrenično stanje posebno se očitovalo za vrijeme dvaju svjetskih ratova. Pastiri i njihovi vjernici našli su se na suprotnim barikadama i vojničkim rovovima da obrane, svaki za svoju zemlju i političko uvjerenje, pravo na »pravedan rat«. Tako se počela očitovati i teoretska i praktična krhkost toga načela koje se nije na vrijeme pokušalo prilagoditi povijesno-političkim prilikama. Štoviše, načelo o pravednome ratu s vremenom je umrtvilo evandeoski poziv »Blago mirotvorcima« i iskrivilo kršćanski pojam mira.

3. Koncilski zaokret prema »de bello vitando«

S vremenom su se kršćani s pravom počeli pitati postoji li u današnjim prilikama ijedan slučaj pravednog rata. Kard. OTTAVIANI je zahtijevao: »Rat treba apsolutno zabraniti.«³⁵ Pokušaj povratka na miroljubiv stav prvih kršćana odigrao se na tri razine: (1) *na razini misli*, kao kritika teorije »de bello iusto«; (2) *na razini međunarodne situacije* u kojoj se počela razvijati svijest o međuovisnosti naroda koja je vodila prema političkoj jedinstvenosti; (3) *na planu samog rata* koji je doživio silne promjene,³⁶ prema nekima bitne, postavši inhuman, antihuman, infrahuman, krvoločan i slijep, i na koji se ne može primijeniti tradicionalna teorija »de bello iusto«. Neki misle da pojam rata pod perom sv. Augustina i sv. Tome nema isto značenje i ne nameće istu logiku kao pojam rata u ustima i u mislima Fermija, Einsteina, Openheimera i Thomsona.³⁷

Iako su pape ovoga stoljeća, svi zaredom, upozoravali na bezumlje i besmisao rata,³⁸ ozbiljniji zaokret u kršćansko-katoličkoj misli izazvao je papa IVAN XXIII. svojom enciklikom »Pacem in Terris«. Nju smatraju »Magnom Cartom« katoličkog pokreta u izgradnji svjetskog mira.³⁹ Papa Ivan XXIII. sažeo je svoju poruku u rečenicu: »Zato je u ovo naše doba koje se diči atomskom energijom, *strano pomisli* da bi rat bio ikako pogodan dati naknadu za povrijeđena prava« (PinT 127). Latinski je izvornik žešći »alienum est a ratione«, što

³⁴ Usp. TRENTIN, G., *nav. dj.*, str. 84–85.

³⁵ OTTAVIANI, Kard. A., *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, 2. ed., Roma, 1947, str. 135.

³⁶ Usp. METZLER, C., *nav. čl.*, str. 22.

³⁷ Usp. MAZZOLARI, P., *Tu non uccidere*, Vicenza 1965, str. 80.

³⁸ Usp. GUZZETTI, G. B., *L'impegno dei papi per la pace da Leone XIII a Paolo VI*, u *Seminarium* 26, 1986, 2, 247 – 266.

³⁹ Usp. LORENZETTI, L., *L'apporto delle chiese per la pace del mondo*, u *RTM* 14, 1982, br. 55, 390.

bismo mogli prevesti »bezumno je pomisliti«. Nastavljajući tim tragom, Drugi vatikanski koncil nije pošao u svojim razmišljanjima o ratu i miru od tradicionalne teorije »de bello iusto«, nego od poziva i obveze da se rat pošto-poto izbjegne (»de bello vitando«) i tako stvori, doduše nedovoljni, ali nužni preduvjet izgradnje svjetskog mira. Koncil nije osudio rat kao takav, nego je osudio samo tzv. totalni rat, tj. »svaki ratni čin koji ide za uništenjem čitavih gradova ili prostranih krajeva zajedno s njihovim stanovništvom bez razlike« (GS 80,3). Od teorije »de bello iusto« ostalo je priznanje: »Dokle god bude postojala pogibelj rata i dokle god ne bude međunarodne nadležne vlasti koja će raspolagati prikladnim snagama, dotle se neće moći zaniijekati vladama, pošto budu iscrpljene sve mogućnosti mirnih pregovora, pravo na zakonitu obranu« (GS 79, 4). Izbjegavanje rata prvi dio je sveopće obveze, a drugi se sastoji u promicanju mira, kao što i glasi naslov V. poglavlja Drugog dijela Pastoralne konstitucije.

Dvostruku obvezu, »izbjegavanja rata« i »izgradnje mira«, ozbiljno je shvatio kasnije crkveno Učiteljstvo. Papa PAVAO VI. vrlo je često govorio o tim pitanjima a od svega spominjemo samo nešto: u miroljubivim porukama iz Betlehema,⁴⁰ iz Indije⁴¹, u interventima i apelima⁴², enciklikama, napose u enciklici »*Populorum progressio*«⁴³. Nezaobilazne su njegove poruke prigodom Svjetskog dana mira što ga je on sam ustanovio. Njegov nastup i govor u auli Organizacije ujedinjenih naroda, 4. listopada 1965., ušao je u povijest: »Želite li biti braća, odbacite oružje! Ne može se ljubiti s napadačkim oružjem u rukama. Oružje, posebno ono strašno oružje koje vam je dala suvremena znanost, prije nego što prouzroči razaranja i žrtve, donosi zle snove, hrani zle osjećaje, stvara paniku, dovodi do nepovjerenja... Na žalost, obrambeno će oružje biti potrebno dokle god je čovjek slabo, nestalno i čak opako biće, kakvim se često pokazuje«⁴⁴. U riječima pape Pavla VI. nazire se promjena pravca u odnosu na tradicionalnu teoriju: »Istina, Gospodine, mi nismo na pravom putu!«⁴⁵, što zvuči kao molitva. On je uložio sav svoj ugled da bi se postigao mir, a kršćane je zadužio da budu kvasac mira.

Njegov nasljednik Papa IVAN PAVAO II. zatražio je »moralni zaokret« (dietro front!), u našem ponašanju i stavu prema pitanju rata.⁴⁶ Njemu su se pridružili biskupi mnogih Biskupskih konferencija širom svijeta koji su u posljednjih pet godina uputili svojim vjernicima pastirska pisma s pozivom na sveopću suradnju u promicanju mira sa svim ljudima dobre volje⁴⁷. Iako su ti

⁴⁰ Usp. *Insegnamenti di Paolo VI*, t. II, 1964, str. 34.

⁴¹ *Ondje*, str. 716.

⁴² Usp. *Insegnamenti di Paolo VI*, t. V, str. 100 sl.; 1019–1021.

⁴³ PAVAO VI, *Populorum Progressio*, Enciklika o razvitku naroda, KS, Zagreb, 1967 (Dokumenti 1).

⁴⁴ *Papa u Ujedinjenim Narodima*. Jedan dan za mir svijeta, u *Glas Koncila* 4, 1965, br. 20, 3–4.

⁴⁵ *Insegnamenti di Paolo VI*, t. VIII; usp. TRENTIN, G., *nav. dj.*, str. 75.

⁴⁶ Navedeno prema Conferenza episcopale USA, *La sfida della pace: promessa di Dio e risposta nostra*, u *Magistero di pace*, br. 333.

⁴⁷ Usp. *Magistero di pace*, Ed Borla, Roma 1984; *Cristo è la nostra pace*. La voce dei Vescovi contro la guerra, EP, Milano 1986.

biskupi tradicionalnu teoriju »de bello iusto« podvrgli kritici, priznavši svakom narodu pravo na zakonitu obranu, nisu je posve odbacili. U novije vrijeme sve su brojniji doprinosi pojedinih teologa i katoličkih sociologa u cjelokupnoj refleksiji unutar Crkve među kojima se sve više nazire duh evanđeoske poruke obraćenja i pomirenja, što kod nekih prerasta u zagovarjanja aktivnog nenasilja, čak i apsolutnog pacifizma, kao jedinoga pravog kršćanskog stava.⁴⁸ Sve bi se te poruke i stavovi mogli svesti pod zajednički nazivnik izjave kard. M. ROYA: »Rat više ne izgleda kao zločin nego kao apsurd«⁴⁹.

Koncil i novija teološko-etička misao posebnu su pažnju posvetili pitanju *utrke u naoružanju*, odnosno politike zastrašivanja, terora, ravnoteže. I to je jedan »znak vremena«. Utrku u naoružanju Sveta Stolica naziva »suludom mašinom«, »ludošću«, »nepravdom«, »zabludom«. ⁵⁰ I prije nego što bukne rat, ta je utrka uzrok teških posljedica, »iziskuje goleme troškove, koči planove solidarnosti i korisna rada, izopačuje način mišljenja cijelih naroda«. ⁵¹ Nju prati bogaćenje (Sjevera) s jedne strane, i siromaštvo (Juga), s druge, siromašni postaju još siromašniji, a žrtve nepravde neće uvijek imati ni snage ni volje šutjeti i trpjeti, kao što je upozorio papa PAVAO VI: »Produžena pohlepa (bogatih) može samo izazvati Božji sud i bijes siromašnih s neizbježnim posljedicama«. ⁵² Time se sprema eksplozija najopasnije bombe današnjice, bombe zvane »M« »Misericordia«, kao što neki vele. ⁵³ Toj se utrci, nažalost, pridružuju i zemlje trećega svijeta, koje svoje skromne zalihe ne troše na razvoj nego na naoružanje, kao što pokazuju statistike prema kojima su se vojni troškovi zemalja trećega svijeta, između 1960. i 1980. godine, povećali 400%.

Neki postavljaju pitanje zašto ni Koncil ni pape ni biskupi nisu bezuvjetno osudili svaki rat? Možda bi odgovor bio sljedeći: Same osude, makar bile ne znam kako oštre i svečane, ne bi urodile željenim plodom. Zatim, prisjetimo se konkretne situacije, naime, naš je naraštaj naslijedio od prošlosti to da čovjek još nije pronašao dovoljno djelotvorna miroljubiva sredstva za uspješno rješenje međunarodnih sporova i sukoba. S pravom se očekuje od međunarodnih institucija da svojim autoritetom zajamče »sigurnost, pravdu i poštovanje prava« (GS 82,1). Što ako te institucije ne mogu pružiti ono što se od njih očekuje? Doduše, rat pretvara čovječanstvo u džunglu, no što bi trebalo učiniti da se postigne mir i pravni red ako je ljudski rod već po sebi takva džungla?⁵⁴ Jedni na to pitanje odgovaraju da se samo miroljubivim sredstvima može po-

⁴⁸ Usp. HAERING, B., *nav. dj.*; E. CHIAVACCI, i dr. *Per una teologia della pace*, Borla, Roma 1987; BIANCHI, E., i dr., *Sulle vie della pace e della non-violenza*, Borla, Roma 1981.

⁴⁹ *Reflections on Pacem in terris*, u GREMILLION, J., *The Gospel Peace, Catholic Social Teaching since Pope John*, Maryknoll 1976.

⁵⁰ Usp. CHIAVACCI, E., *L'attuale riflessione teologico-morale su pace e armamenti*, u RTM 12, 1980 (br. 48), 562.

⁵¹ PAPA PAVAO VI u auli OUN, dne 4. listopada 1965, *nav. mj. str. 4.*

⁵² ISTI, *Populorum progressio* (PP) br. 49.

⁵³ Navedeno prema JULLIEN, J., *nav. dj.*, str. 124.

⁵⁴ usp. COSTE, R., *Mars ou Jesus? La conscience chrétienne juge la guerre*, Le Centurion, Paris, str. 52.

stići neko dobro, nipošto ratom, drugi su skeptični prema takvu odgovoru, a svoje uvjerenje potkrepljuju primjerima iz novije povijesti.⁵⁵ Neki se pribojavaju da bi bezuvjetna osuda svakog rata u sadašnjim uvjetima mogla ostaviti miroljubive narode na milost i nemilost »međunarodnih zločinaca«, kako ih je u svoje doba nazvao papa PIO XII.,⁵⁶ zadojenih ideologijom prevlasti. Odričući se svake ratne akcije, ti narodi dolaze u opasnost da upadnu u druge oblike nasilja i nepravdi.⁵⁷ Kršćanska se misao ne zaustavlja u tom procijepu, nego predlaže drugi, odlučni korak »izgradnje svjetskog mira«.

III. IZGRADNJA MIRA – STRATEGIJA MIRA

Prihvativši utvrđenu činjenicu da »mir nije samo odsutnost rata«, nego da je njegov sadržaj »pravednost«, nastojat ćemo odrediti što je specifično i općenito u tom miru i kakvu to strategiju Crkva preporučuje da se izgradi svjetski mir. Čovjek nije zadovoljan samo time što nema oružanih sukoba, nije zadovoljan ni time što se gomilanjem (nuklearnog) oružja protivnik odvrća od nepravednog napada. Prema tome, traže se druge, pouzdanije alternative, doduše, dugoga daha, ali jedino djelotvorne.

1. »Mir je djelo pravde«

Mir je prije svega »djelo pravde«, tj. društvenog i političkog reda u kojem se poštuju prava svake ljudske osobe, svakog naroda i narodnosti.⁵⁸ Izajijina je riječ »opus iustitiae pax« (Iz 32, 17), i nju treba shvatiti u biblijskome kontekstu u kojem je izrečena. Izraz »zedaqa«, što smo ga mi preveli s »iustitia«, »pravednost«, ne znači kao u grčko-rimskom svijetu, pravednost kao ispravno vladanje prema nekoj pretpostavljenoj i apsolutnoj moralnoj normi, nego vjernost življena u zajedništvu. Prije svih pravedan je Bog, Bog Izlaska i Bog Saveza na Sinaju, Bog vjerni. Božja je pravednost uvijek nešto što spasava i uspostavlja pravo, zato se pobožnik moli: »U pravednosti svojoj spasi me i izbavi« (Ps 71,2). Bog se u svojoj pravednosti ne ograničava samo na to da

⁵⁵ Usp. JULLIEN, J., *nav. dj.*, str. 116; CONFERENZA EPISCOPALE FRANCESE, *Conquistare la pace*: »Zato se neki pribojavaju da bi bezuvjetna osuda svakog rata u sadašnjim uvjetima mogla ostaviti miroljubive narode na milost i nemilost onih koji su zadojeni ideologijom prevlasti. Odričući se rata, ti narodi dolaze u opasnost da upadnu u druge oblike nasilja i nepravde«, *nav. dj.*, str. 326. Slično stajalište zauzeli su i njemački biskupi.

⁵⁶ Usp. JULLIEN, J., *nav. dj.*, str. 116.; PAPA PIJO XII, *Nagovor prigodom Svjetskog kongresa o Kaznenom pravu*, 3. listopada 1953, u AAS 45, 1953, 733.

⁵⁷ Jednostrano razoružanje može i izazvati agresivnost susjeda potičući ih da se dočepaju lakog plijena: »Jer nam je bolje da postanemo njihov plijen. Bit ćemo, doduše, njihovi robovi, ali ćemo sačuvati živote i nećemo rođenim očima gledati smrt djece svoje, niti kako nam žene i djeca ispuštaju dušu«, govorili su Juditini sunarodnjaci koje je terorizirao Holoferno, koji je bio ohrabren njihovim razoružanjem (*Jdt* 7,27).

⁵⁸ Usp. AUBERT, J. M., *L'Église interpellée par l'évolution polémologique*, u *Le Supplément* 167/1988, Dec., 128.

ustanovi što je pravedno, a što nepravedno, nego priznaje pravo onome koji je lišen prava, a nasilnika stavlja u stanje nepravde.

Pojam pravednosti u evropskoj pravničkoj kulturi zaustavlja se većinom na razdiobnoj pravednosti (*iustitia distributiva*) iz koje je stvoreno pravilo »*cuique suum*«. U tom se slučaju pravednost odnosi na dobra (stvari) i usluge (daće): svako ljudsko biće ima pravo na život, hranu, kao što izvire iz njegove naravi. No, osim toga »materijalnoga« pojma pravednosti, postoji i drugi, viši, tj. osobni i komunitarni koji se sastoji u *priznavanju drugoga* u njegovoj različitosti i prihvaćanju u njegovoj osobitosti. Uzajamno priznavanje i prihvaćanje stvaraju zajednicu utemeljenu na pravednosti. To odgovara kršćanskom shvaćanju pravednosti koja opravdava: »Prigrlijte jedni druge kao što je Krist prigrlio vas na slavu Božju« (Rim 15,7).⁵⁹

Sveti je AUGUSTIN Izaijinu izreku prereakao u svojoj glasovitoj definiciji mira: »*pax est tranquillitas ordinis*« »mir je mirovanje reda«,⁶⁰ dakle, nije jednostavno mirovanje, nego mirovanje reda koje se rađa iz reda i koje ujedno stvara red. Mir se, prema tome, ne »uživa« nego stvara (P. PAVAO VI.). Taj smisao imaju i Isusove riječi: »Blago mirotvorcima« (Mt 5,9), ne blago onima koji uživaju mir, nego onima koji ga stvaraju, koji ga čine, koji se za njega umaraju, koji gube mir da bi ga stekli. A budući da je ljudski rod u fazi rasta (demografskog, ekonomskog, kulturnog itd.), pravednost kojom se izgrađuje mir nije ništa drugo negoli *čovjekov napredak*. Papa Pavao VI. podsjetio je da će takav razvoj biti pravedan tek ako obuhvati sve razine ljudskog bića i sve vidove ljudskog života: fizički, intelektualni, moralni i duhovni, tj. ako bude integralan. Nadalje, treba ga realizirati u solidarnosti sa svim ljudima koji sve snažnije doživljavaju i prihvaćaju zajedništvo kroz proces socijalizacije. Od vremena pape Pavla VI. mir ima novo ime: razvoj.⁶¹ Crkva, svjesna koliko grijeh utječe na svijet, ne zadovoljava se time da proklamira ideal napretka. Ljudi postaju sve svjesniji dubokih nejednakosti i teških nepravdi, ali isto tako i činjenice da oni koji su zahvaćeni duhom hegemonije žele tu situaciju zloupotrijebiti u svoju korist. Da se nejednakosti i napetosti ne pretvore u otvorene sukobe, u izgradnji mira u duhu pravednosti treba krenuti od osnovnog preduvjeta: valja uspostaviti pravedne odnose među pojedincima i među narodima.⁶²

2. Iskorijeniti uzroke rata

U tome smislu Koncil upozorava: »Da bi se izgradio mir traži se prije svega da se iskorijene uzroci nesloga među ljudima, koji izazivaju ratove, u prvom redu nepravde« (GS 83,1). U svim ratovima koji su se vodili postoji zajednički korijen: nepravda ili nasilno nametanje rješenja koja vrijeđaju slobodu i druga temeljna ljudska prava⁶³, i zato graditelji mira kreću odatle.

⁵⁹ Usp. MOLTSMANN, J., *nav. čl.*, str. 156–157.

⁶⁰ *De Civitate Dei*, XIX, c. 13; PL 41, 640.

⁶¹ *Usp. Populorum progressio*, br. 87.

⁶² Usp. AUBERT, J. M., *nav. čl.*, str. 128.

⁶³ Usp. *Socijalna skrb* (SRS 10); BATTISTI, A., *nav. čl.*, str. 231.

Ne može se govoriti o miru u nekom »društvenom poretku«, ili u međunarodnom poretku, u kojem se »javno mirovanje« temelji na gušenju ljudskih prava, na izrabljivanju masa, na manipulacijama sa savjestima, na pranju mozga, na strahu od gubitka radnog mjesta, na nejednakosti u podjeli obveza i prava. Prorokova riječ: »Mir je djelo pravde« pada odlučno kao mač i skida svaku masku i svaku šminku stavljajući pred nas istinu koja se zove zalaganje: »Ako želiš raditi na miru, radi odlučno i pametno na izgradnji 'pravednih' odnosa među ljudima i među pojedincima.«⁶⁴

Čovjek ima pravo na život. Mir je drugo ime za život. Mir je služenje životu i promicanje života, razvoj i napredak za sve i za svakoga.⁶⁵ Ako se nevinu, čak i nerođeni ubijaju, kako možemo očekivati da svijet osjeća gnušanje nad činjenicom ili nad prijetnjom ubijanja nevoljnika, nevinu u ratu?⁶⁶

Čovjek ima pravo na istinu. Nema mira bez istine, jer je ona jedan od stupova na kojima mir počiva (usp. PinT 35). Laž, krivotvorenje i dezinformacija pothranjuju nepovjerenje, a bez osnovnog povjerenja, bez čuvanja zadane riječi nemoguće je zajednički život. Laž i nasilje idu ruku pod ruku: »Nasilje nalazi svoje jedino utočište u laži, a laž svoj jedini oslonac u nasilju. Svaki čovjek koji je izabrao nasilje kao sredstvo neizbježno mora izabrati laž kao pravilo. Na početku nasilje djeluje otvoreno i bahato. A kad se učvrsti, dobro učvrsti, tada osjeća kako se oko njega zrak razrjeđuje i kako može preživjeti samo ako se pokrije magluštinom laži koju skriva pod sladunjavim riječima. Ne siječe ono uvijek i nužno glave, većinom traži samo jednu gestu usklađivanja s laži, traži suučesništvo. A kad laž bude pobijeđena, tada će se nasilje pokazati u svoj svojoj golotinji i brutalnosti. Tada će nestati i nasilja.«⁶⁷

Nema mira bez slobode. Svaki je čovjek slobodan po tome što je čovjek, a ne po tome što mu je netko slobodu priznao, dao, izborio. Zato što je slobodan, svaki čovjek ima pravo da mu drugi tu slobodu prizna i zajamči na najrazličitijim područjima njegova života: na religioznom, moralnom, ekonomskom, političkom. Sloboda nije »dopuštenje« ili dar, nego nutarnji zahtjev ljudskog bića.⁶⁸ Čovjek teži da u svoje ruke uzme vlastitu sudbinu. Jedan od plodova demokracija upravo se sastoji u uspostavljanju društvenog, gospodarskog i političkog prostora koji svima omogućuje sudjelovanje u onome što se tiče svih.

Nema mira bez pravde. Nepravde u podjeli dobara i prava osoba izvor su nepopravljivih sukoba. Bez pravedne podjele plodova zajedničkog truda građani se ne mogu poistovjetiti s nacijom i neće biti motivirani da brané ono što smatraju povlasticom nekolicine moćnika. To isto vrijedi u sveopćoj svjetskoj

⁶⁴ Usp. CAROZZO, C., *Oggi le »premie« della »fine«*, u AA.VV., *La Parola per l'Assamblea Festiva (PAF)*, br. 67, *Per l'unità dei cristiani e per la pace*, Queriniana Ed., Brescia, 1976, str. 43.

⁶⁵ Usp. PAPA IVAN PAVAO II, *Mir – Božji dar ljudima*. Poruka za Svjetski dan mira 1982, u *Okružnice i Obavijesti Biskupskog ordinarijata – Đakovo*, 0–I–1982, str. 3 sl.

⁶⁶ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE USA, *La sfida della pace: promessa di Dio e risposta nostra*, nav. mj., str. 130. (br. 285).

⁶⁷ SOLJENITSYNE, A., *Les droits de l'écrivain*, e il *Discorso di Stoccolma*, Parigi 1972, Seuil, str. 124.

⁶⁸ Usp. PELLEGRINO, G., *La libertà: il dovere dell'uomo*, u AA.VV., *Cristianesimo cosciente*, Ed. Esperienze, Fossano (s.d.).

perspektivi. No prije nego što se poštuje ono »imati«, treba poštovati ono »biti«, tj. dostojanstvo i temeljnu jednakost svih osoba.⁶⁹

Papa IVAN PAVAO II. u enciklici »Sollicitudo rei socialis« iznosi crni popis nepravdi svjetskih razmjera: neravnomjerna raspodjela živežnih namirnica, higijenskih i zdravstvenih sredstava, razlike u kulturi i vrijednosnim sustavima, nepismenost, diskriminacija svake vrste, gušenje prava na poduzetnost u ekonomiji, gubitak suverenosti pojedinih naroda od strane jedne partije, strahoviti nepravedni ekonomski, finansijski i društveni mehanizmi, međuovisnosti, stambeni problemi, nezaposlenost, međunarodni dugovi, politička podjela u dva bloka, ekonomska podjela na Sjever i Jug, trgovina oružjem, atomsko naoružanje, ekonomski i politički izbjeglice, terorizam, demografski problem koji se nastoji riješiti nečasnim i za dostojanstvo čovjeka ponižavajućim sredstvima itd. (usp. SRS 11-26).

3. *Mir je plod ljubavi*

U svjetlu evandeoske poruke Crkva svoj pogled baca dalje. Slijedeći misao sv. Augustina i sv. Tome, Koncil je upozorio: »Tako je mir plod također ljubavi koja ide dalje od onoga što može izvesti pravda« (GS 78,2), ali ne ljubavi shvaćene u suvremenome smislu karitativne geste, milostinje ili pomoći, nego u biblijskom smislu pojma *agapè*, nesebične ljubavi koja drugome daje najbolje od sebe i u njemu uočava samoga Boga koji je prisutan u svojoj posinjenoj djeci. Smješten u kontekst *ljubav-caritas*, mir dobiva svu svoju širinu. Time se uloga pravednosti ne devalorizira nego povećava. Zapravo, sveden na čisto djelo pravde, mir će ostati nepostojan, jer pravda može pothranjivati osjećaje osvete, borbe za obranu ili reklamirati oštećena odnosno uskraćena prava, što često i čini prema pravilu: »Fiat iustitia pereat mundus«. Ta »čista pravda« upada u opasnost da zaniječe ideal mira pretvarajući ga u nasilje, a ljubav-caritas obuzdava borbu za pravdu u njezinoj pravoj mjeri, poštujući čovjeka, čak i protivnika. Ne zanemarujući zahtjeve veće pravde ljubav-caritas obuzdava borbu za pravdu u njezinoj pravoj mjeri, poštujući čovjeka, čak i protivnika. Ne zanemarujući zahtjeve veće pravde ljubav-caritas zapravo joj omogućuje da izvire iz najvećih dubina, iz nutrine u kojoj prije svega djeluje božanska milost koja je sposobna sjediniti srca i uništiti zapreke koje su plod grijeha, kao što je sebeljublje, oholost, želja za prevlašću itd.⁷⁰

Pravednost i ljubav u svojem se djelovanju nadopunjuju. Ako je ljubav vrhunac zakona, pravednost mu je temelj. Ljubav bez pravednosti je licemjerje, a pravednost bez ljubavi tijelo je bez duše. Pravednost stvara red, a ljubav rada život. Pravednost sama ostaje nesposobna i izgrađuje strog i hladan svijet, dom bez ognjišta, stroj bez duše. Sjedinjena s ljubavlju, postaje osobna, prosvjetljuje svijet, grije dom i oživljava stroj.⁷¹

⁶⁹ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE FRANCESE, *Conquistare la pace*, nav. mj., str. 341.

⁷⁰ Usp. AUBERT, J. M., nav. čl., str. 129.

⁷¹ Usp. LAMBRUSCHINI, F., *La giustizia virtù non facile*, EP, Roma, 1961, str. 36–37.

Prema staroj tomističkoj izreci pravednost je *kraljevski put ljubavi* (*via caritatis*), jer je prvi čin ljubavi prema drugome priznati i poštovati njegova prava. Ako je uloga pravednosti poštovati različitost osoba (njihovu raznolikost kulturnu, spolnu i rasnu), ljubav ide dalje od toga i omogućuje da se osobe susretnu, iako su različite, jer uočavaju svoje zajedništvo u jedinstvenom izvoru ljubavi, Bogu, Ocu svakog čovjeka.⁷²

4. Mir je djelo solidarnosti

Šezdesetih godina ovog stoljeća gajila se nada da se svjetski mir može osigurati, a međunarodni život poboljšati »napretkom« i »razvojem« na svim područjima ljudskog života. Papa Pavao VI. upravo je tim imenom »okrstio« mir: »Razvoj je novo ime mira« (PP 87). No nade su se izjalovile (usp. SRS, pasim), razvijene zemlje još su snažnije zakročile putem napretka i razvoja, a siromašne su i dalje zaostajale. Ljudska pravednost koja je dijelila prema onome »cuique suum« dodijelila je bogatima izobilje do objesti, a siromašnima krajnju bijedu, nekima do očaja.

Papa IVAN PAVAO II. smatrao je potrebnim istaknuti u naše doba nezaobilaznu i bitnu dimenziju toga razvoja, tj. dimenziju »solidarnosti«: Solidarnost u obnovi i raspodjeli posjedovanja izvora bogatstva, solidarnost između posjednika izvora bogatstva da bi udruženi mogli pružiti dobra i blagostanje svim ljudima; solidarnost koja potiče da pojedinci u izboru, obavljanju i diobi svojega posla s drugima budu otvoreni prema zajedničkom dobru.

U nauci Ivana Pavla II. solidarnost je vrлина i bogatih i siromašnih. Siromašni po njoj svladavaju čisto pasivni osjećaj primati i stječu osjećaj odgovornosti ne samo prema siromašnima nego i prema onima koji posjeduju. Solidarnost kao perspektiva zahtjev je svakog gospodarskog, državnog, političkog i religioznog sustava i postaje nadahnuće svake aktivnosti, i privatne i javne.

Solidarnost daje novu vitalnost svim moralnim krepostima, a i sam razvoj po njoj postaje ne samo neko tehničko nego i eminentno humano pitanje. Solidarnost nameće novo poimanje časnog čovjeka i pravednog društva, budući da traži očitu raspoloživost »u evanđeoskom duhu« »izgubiti sebe radi drugoga, umjesto da ga iskorištavamo, te da mu služimo, umjesto da ga tlačimo radi vlastite koristi« (SRS 38).

Povezujući solidarnost s mirom, papa Ivan Pavao II. veli: »Na taj način, solidarnost kako smo je prikazali, postaje ujedno *put k miru i razvoju*. Svjetski je mir, naime, nezamisliv ako odgovorni ne priznaju kako uzajamnost po sebi zahtijeva prevladavanje blokovske politike, odbacivanje svakog ekonomskog, vojnog ili političkog imperijalizma i prerastanje međusobnog nepovjerenja u zajedničku suradnju. A upravo je zajednička suradnja *istinski izraz* solidarnosti među pojedincima i narodima.

Moto pontifikata moga časnog predšasnika Pija XII bio je *Opus iustitiae pax* – mir je plod pravednosti. Danas bi se s istom točnošću i istom snagom

⁷² Usp. AUBERT, J. M., *nav.čl.*, str. 129.

biblijskog nadahnuća moglo reći (usp. Iz 32, 17; Jk 3,18): *Opus solidaritatis pax* – mir je plod solidarnosti« (SRS 39).

5. Izgradnja međunarodne zajednice

Vrlo važan uvjet, možemo s pravom reći nezamjenljiv, da se rat zabrani, sramotna utrka u naoružanju zaustavi, a mir po pravdi i solidarnosti promiče jest izgradnja, učvršćenje i usavršavanje međunarodne zajednice sa sveopćim javnim autoritetom priznatim od svih i koji će imati u rukama djelotvornu moć (GS 82,1). Očito, takav međunarodni autoritet danas ne postoji, a nikada nije ni postojao. Teškoće su očite, jer treba sačuvati sredinu između opasnih krajnosti: on ne smije biti ni neki »okrugli stol« ili konfederacija sastavljena od država kojih bi djelovanje bilo oslabljeno ekvalitarizmom odnosno diplomacijom, a ne bi smio biti ni neka naddržava koja bi apsorbirala sve države.⁷³

Neki smatraju da je ideja takve idealne međunarodne vlasti s efikasnim autoritetom *utopija*. Međutim, postignuto pokazuje da međunarodna vlast može postojati i da može biti djelotvorna. U prilog tome govore ne samo sveopća svijest ljudi o njezinoj potrebi nego i administrativni i politički razvoj u sve većem broju zemalja koje postaju sve demokratskije i otvorenije prema miroljubivom rješavanju problema. Doduše, uspjesi su skromni, ali nipošto ne zanemarivi. Povijest međunarodnih institucija i organizama vrlo je kratka, tek osamdesetak godina, ali postignuto ulijeva nadu. Uostalom, treba znati da će nedostataka uvijek biti, koliko god međunarodna zajednica usavršila svoje institucije, i zato im je potrebna sveopća podrška.⁷⁴

No nestvarno bi bilo raspravljati o svesvjetskoj zajednici, a ne osvrnuti se na pokušaje i ostvarenja kroz aktualne međunarodne institucije i organizme, kao što su *organizacija ujedinjenih naroda* (OUN) i njezine »specijalizirane ustanove« (komisije, komiteti, konferencije). Osnovna svrha tih ustanova jest izgradnja svjetskog mira, kao što veli Povelja; »Mi, narodi Ujedinjenih naroda, odlučni da spasimo buduće naraštaje od užasa rata... pa u tu svrhu da budemo snošljivi i da živimo zajedno u miru kao dobri susjedi, da ujedinitimo svoje snage za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti... odlučili smo da združimo svoje napore za ostvarenje tih ciljeva.«⁷⁵ Osim njih, poželjno je ustanoviti i podržavati udruženja država npr. »istog geografskog pojasa« (SRS 45). Takve institucije moći će ispuniti svoju misiju tek ako se napusti ideja o apsolutnom suverenitetu pojedinih država, a čini se da su već prve države članice potpisnice Povelje OUN zauzele stajalište da, bar na području vanjske politike, suverenitet pojedinih država nije bezuvjetan.⁷⁶

⁷³ Usp. GUZZETTI, G. B., *Guerra e pace oggi*, ELLE DI CI, Leumann-Torino, 1984, str. 131.

⁷⁴ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE USA, *nav. mj.*, br. 265, str. 123.

⁷⁵ *Povelja Ujedinjenih Naroda* (treće izdanje), »Narodne Novine«, Zagreb, 1976, str. 47 sl.

⁷⁶ Usp. De SORAS, A., *Morale internazionale*, EP, Catania 1963, str. 47 sl.

Od vremena pape Leona XIII.⁷⁷ Crkva neprestano podržava, pozdravlja, potiče sve korisne inicijative koje idu za tim da se »ustanovi sveopći javni autoritet priznat od sviju« (GS 82,1). Papa Ivan XXIII. u enciklici »Pacem in Terris« svrstava OUN među »znakove vremena« (PinT 142-145). I posjet i govor pape Pavla VI. u auli Organizacije ujedinjenih naroda bili su podrška Crkve toj ustanovi: »Zgrada koju ste podigli ne smije se nikada srušiti; ona se mora usavršavati i prilagođivati budućim zahtjevima svjetske povijesti. Vi predstavljate međaš u razvitku čovječanstva. Uznak je nemoguć; treba ići naprijed.«⁷⁸ Još je življa aktivnost Crkve, kao promatrača, razvila u sklopu međunarodne aktivnosti za vrijeme pape Ivana Pavla II. koji šalje svojega promatrača-predstavnika prigodom redovitih i izvanrednih zasjedanja bilo Generalne skupštine bilo pojedine njezine specijalizirane ustanove.⁷⁹

Osim načelne podrške međunarodnoj zajednici i njezinim strukturama, »Crkva svakako mora biti prisutna u samoj zajednici naroda da bi pospješila i pobudila suradnju među ljudima; i to preko svojih javnih ustanova kao i punom i iskrenom suradnjom sviju kršćana koja se inspirira jedino željom da svima služi« (GS 89,1). Kršćani se toj akciji mogu pridružiti ili kao pojedinci ili udruženi u međunarodne katoličke ustanove (organizacije), dakako uvijek računajući na suradnju i s drugim kršćanima i sa svim ljudima »koji žedaju za istinskim mirom« (GS 90). Možda bi se moralo reći da u mnogim krajevima Crkve nije razvijena ta svijest »mundijalnosti«, tj. svijest pripadnosti ovome svijetu i odgovornosti za njega.⁸⁰

6. Specifična zadaća Crkve

Budući da mir nije pitanje samo neke ideologije, partije ili vlade nego pravo i obveza svakog čovjeka, bez ograničenja, u njegovu izgradnju moraju se uključiti svi, a za Crkvu to znači ona kao institucija, ali i svaki njezin član pojedinačno (usp. GS 88-89). Doprinos sveopćem miru kršćana i kršćanske vjere vrlo je značajan, ali i ograničen. Značajan je zato što se u vjeri uvijek može suočiti s neizbježnom stvarnošću napetosti i sukoba i živjeti je a da se ne pribjegne oružju, prijetnji ili ideološkim dominacijama. Taj je doprinos ujedno i ograničen, jer se, bez intervencije razuma i ljudskog iskustva, iz vjere ne mogu stvarati konkretni oblici nenasilja.⁸¹ Promicanje mira za vjernike nije samo etička i građanska briga, nego i kršćanska odgovornost, a kad su u pitanju papa, biskupi i svećenici, tada i pastoralna odgovornost. Mir, dar Božji i djelo

⁷⁷ Usp. DE LA BRIÈRE, *L'Organisation internationale du monde contemporain et la papauté souveraine*, Paris 1924; COSTE, R., *Morale internationale*, Desclée, Paris, Rome, New York, 1964.

⁷⁸ *Nav.*, mj. str. 3.

⁷⁹ Koliko je živa aktivnost Svete Stolice pri OUN, može se uočiti u mnogim tekstovima i člancima u časopisu *Il Regno Documenti*, Bologna, Italia. O potrebi i nenadomjestivosti međunarodne zajednice za mir vidi i ZSIFKOVITS, V., *nav. dj.*, str. 166-178.

⁸⁰ Usp. BIZZOTTO, A., (a cura di), *Beati i costruttori di pace*. *L'appello Testimonianze - Schede di lavoro*, Ed. Messaggero Padova 1987, str. 115 sl.

⁸¹ Usp. TRENTIN, G., *nav. dj.*, str. 29.

ljudi mora na jedan specifični način biti briga i odgovornost učenika Isusa Krista, Kneza mira.⁸²

Molitva. Ako je mir prije svega dar Božji⁸³ onda ga treba isprostiti; prema tome, prvi doprinos Crkve sveopćoj strategiji mira bit će i jest molitva. Često nam se čini da je mir stavljen u ruke velikih, no njihovi se pothvati lako izjalove. Božja riječ o miru ostaje jalova, ako padne na kamenito srce. Ako se »mir rađa iz novog srca« i ako »ne ubija ni mač ni atomsko oružje nego ljudsko srce«,⁸⁴ ako se svijet mijenja s promjenom ljudskog srca, onda treba prionuti uz molitvu, jer molitva mijenja ljudsko srce. U molitvi čovjek predano sluša i prihvaća revolucionarnu snagu poruke Blaženstava, Govora na gori i cijelog Evanđelja.⁸⁵ U molitvi ima svoje korijene ona duhovna moralna obnoviteljska snaga koja je potrebna svijetu da bi učinio potrebne korake prema miru.⁸⁶ Zato će 27. listopada 1986., kad su se u Asizu sastali predstavnici religija svijeta na molitvu za mir, biti zabilježen kao značajan događaj XX. stoljeća.

Molitva nije izbjegavanje vlastite odgovornosti, nego izraz iskrene volje da se bude spreman na suradnju,⁸⁷ nije to nikakav alibi za one koji ne žele ništa učiniti za mir.⁸⁸ Prema tome, posve je razumljivo i prihvatljivo što su biskupi u svojim pastirskim pismima istaknuli važnost molitve u izgradnji mira i pozvali svoje vjernike na sveopću molitvu za mir.

Svjedočanstvo života. Vjerna prvoj kršćanskoj zajednici, Crkva mora ponajprije dati svjedočanstvo jedinstva svojih članova. Pomireni međusobno i pomireni s Bogom, ljudi mogu živjeti u miru između sebe. Crkva, dakle, životom mora svjedočiti o miru koji prima od Boga. Prije svega u Crkvi ljudi primaju božanski dar oprostjenja i mira: u Crkvi primaju, u riječi i sakramentu, vrhovni Očev dar: Isusa Krista, naš mir.⁸⁹ Pomirenje odbacuje rješenje sukoba u duhu »teorije o žrtvenom jarcu«, tj. da se napetosti i sukobi rješavaju, ali na štetu nekoga.⁹⁰ Religija nudi alternativu nasilju. To je snaga ljubavi. No to mora biti ljubav koja je spojena s potpunim zauzimanjem sposobnim da prihvati krajnje posljedice ljubavi i tome bude poslušna do smrti. Prema tome, samo ljubav može postati istinska snaga, veća od nasilja. I Gandhi je rekao da su samo oni

⁸² Usp. COMMISSIONE PERMANENTE DELL'EPISCOPATO SPAGNOLO, *Costruttori della pace*, u *Il Regno-Documenti* 31, 9/1986, 293-294.

⁸³ »Mir je, valja smatrati, nešto tako divno i tako uzvišeno da ga čovjek, sve da je dobre i hvalevrijedne volje, radi li jedino svojim silama, nikako ne može ostvariti. Silno je, naime, potrebna pomoć samog Višnjega Boga da ljudska zajednica bude što je više moguće odraz Božjega kraljevstva«, *Pacem in Terris*, br. 168.

⁸⁴ PAPINSKA KOMISIJA »IUSTITIA ET PAX«, *Svjetski dan mira*, nav. mj., str. 388.

⁸⁵ Usp. BATTISTI, A., nav. čl. str. 226.

⁸⁶ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE DELLA GERMANIA OCCIDENTALE, »*Effetto della giustizia sarà la pace*«, br. 5.1., u *Magistero di pace*, str. 230-231.

⁸⁷ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE OLANDESE, *Pace e giustizia*, u *Magistero di pace*, str. 273.

⁸⁸ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE DELLA GERMANIA ORIENTALE, *Le condizioni per la pace*, u *Cristo è la nostra pace*, str. 21.

⁸⁹ Usp. SCOYANS, M., *Mir – Božji dar ljudima*, u *Okružnice i Obavijesti Biskupskog ordinarijata – Dakovo*, 0-I-1982, str. 8.

⁹⁰ Usp. LORENZETTI, L., *Per una coscienza obbediente alla pace e disobbediente alla guerra*, u *RTM* 18, 72/1986, 54-55.

koji su spremni umrijeti za svoju vjeru u nenasilju istinski sljedbenici toga puta.⁹¹

I kršćani pojedinci moraju biti mirotvorci. Učenici Kristovi imaju sreću da budu nazvani sinovima Božjim ako su tvorci mira. Biti mirotvorac znači izvršavati novu zapovijed, i ispuniti je do kraja, tj. do oprostjenja. To znači s Bogom obnoviti čovjeka, omogućiti mu da sam otkrije svoju vrijednost, svoje istinsko dostojanstvo.

Tako Crkva, shvativši svoju zadaću i mjesto u svijetu ne nudi neka tehnička rješenja za probleme ili duboke promjene koje se pojavljuju na pozornici svijeta, niti igra neku direktivnu ili administrativnu ulogu prema društvenoj zajednici koja želi biti slobodna i neovisna o crkvenom autoritetu. Ona želi biti *živi i proročki glas* drame ovoga svijeta, ovog razdoblja što ga »pritištu preteške nevolje i tjeskobe zbog ratova koji još uvijek bjesne ili nam prijete« (GS 77,1). To će ona ostvariti ako istodobno promatra *evanđelje i povijest*; povijest kao događaje koji određuju kako konkretno treba ostvariti ljubav prema aktualnim potrebama i mogućnostima vremena.⁹²

Odgov za mir. Priprava na mir ne počinje za pregovaračkim stolom nakon zaprepaštenja i tjeskobe od sukoba. Ona obuhvaća raspoloženje duha i srca koje prožima cijelo naše vladanje u svim životnim dimenzijama.⁹³ Put mira dug je put, on se ne improvizira, nego strpljivo slijedi, zato je potrebna »pedagogija mira« na razini obitelji, društva i Crkve,⁹⁴ u čemu sama Crkva ima široko polje rada.

»Budući da ratovi počinju u ljudskoj pameti, u ljudskoj pameti treba voditi brigu o miru«, veli Povelja UNESCO-a. Provodeći »pedagogiju mira«, »svijet treba odgajati da ljubi mir, da ga izgrađuje, da ga brani; u ljudima našeg vremena i budućih generacija treba probuditi smisao i ljubav za mir utemeljen na istini, pravdi, slobodi i ljubavi.⁹⁵ Odgojem treba ljudima uliti uvjerenje da je mir moguć i da je obvezan. Upravo zato što je srž evanđeoskog navještaja Crkve Isus Krist, ona iz svojeg proročkog djela ne može izbaciti evanđeosku osudu svega što čini smetnju i zapreku dolasku mira prema Božjem planu. Poput svojeg božanskog utemeljitelja ona mora žigosati strpljivo i uporno lažno poimanje mira. Prihvaćajući rizik progona i kušnje, čak i izlažući se i opasnosti da je smatraju ludom, ona mora javno iznijeti kako mir Kristov nema ništa zajedničko s lažnim mirom i varavom sigurnošću što je propovijedaju »lažni mesije«.

Odgojem se želi uništiti virus koji prijete svakom pokretu u povijesti, a tako i pokretu mira, to jest *virus ideologije*, virus od kojega još nismo postali imuni,

⁹¹ Usp. CERETI, G., *Religioni e pace*, u *Il Regno-Attualità* 33, 22/1988, 620.

⁹² Usp. LORENZETTI, L., *L'apporto delle chiese per la pace nel mondo*, u *RTM* 14, 55/1982, 389.

⁹³ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE DEL BELGIO, *Disarmare per costruire la pace*, u *Magistero di pace*, str. 291.

⁹⁴ Usp. CAMPANINI, G., *Esperienza della pace*, u *La Parola per l'Assemblea Festiva (PAF)*, br. 67, *Per l'unità dei cristiani e per la pace*, Queriniana Ed., Brescia 1976, str. 68.

⁹⁵ PAPA PAVAO VI, navedeno prema: *Portavoce di san Leopoldo Mandić*, 26, 1986, 1,13.

usprkos modernom cjepivu koje se naziva pacifizam. Suvremena kultura zahvaćena je *ideologijom vojnika-heroja* koja je izobličila ideju mira. Tu je i virus *ideologije suverene države* za koju ne vrijedi nikakav popis ljudskih prava kad su u pitanju njezini interesi; virus *ideologije oružane* obrane pod svaku cijenu dobara i vrijedosti; virus *ideologije po prirodi nasilnog čovjeka*, čovjeka vuka koji napada drugoga vuka.

Nasuprot tome u odgoju svarati novu ideologiju heroja-osporavatelja, ideologiju apsolutnog nenasilja, ideologiju po prirodi miroljubivog čovjeka, značilo bi iskrivljavati sliku stvarnosti i iznevjeriti se svojem poslanju. U tom smislu i pokret za mir ima u sebi klice rata. Ničemu ne služi ne poznavati ili, što je još gore, skrivati ih pod ideološkim oklopom pacifističkog pokreta. Naprotiv, bolje je suočiti se s idejom i stvarnošću rata koje je uvijek u nama i oko nas i onda kad se vodi daleko od nas.⁹⁶ Odgoj za mir ne dopušta da se uspostavlja prljavi mir nepravdom, ugnjetavanjem i manipulacijom i da se čovjek s takvim stanjem pomiri. Bez sumnje: Krist je došao da donese ljudima mir, ali ne mir ustajalih bara, ne mir koji počiva na nepravdi, ne mir koji se protivi napretku. Za te stvari sam je Krist proglasio da je došao donijeti odvajanje i mač (H. CAMARA). No to treba shvatiti kao odlučnost djelatnika mira da upotrijebe mač dvorezac nenasilne akcije, da upotrijebe agresivnu istinu ljubavi koja drugima pomaže da otkriju svoj najbolji potencijal pravednosti i mira.⁹⁷

Organizacija mirotvornog djela Crkve. Kako kršćani, odnosno Crkva, mogu organizirati svoje djelo u promicanju mira? Kao što Crkva postoji u raznim društvenim oblicima, od pojedinaca i spontanih skupina i pokreta za mir do univerzalne Crkve, tako će se oblikovati i njezino djelo. (1) *Pojedinci, skupine i spontani pokreti.* Angažman za mir nameće uvijek neki osobni način djelovanja koji isključuje nasilje, a očituje spremnost na osobnu žrtvu. U tom smislu na sve strane niču »skupine za mir«, »skupine Trećega svijeta za društvenu pravdu«, »organizacije mira«, pokreti nenasilja i mirni nastupi u koje se sve više uključuju mladi. Iz tih redova ponajčešće potječu tzv. prigovarači savjesti (obiectores conscientiae), koji u ime svojeg religioznog uvjerenja traže mjesto vojne službe »civilnu službu«, ne zato da se otarase obveza prema domovini, ni zato što su zaraženi subverzivnim duhom protiv nekog političkog sistema, a ni zato što im nije stalo do krvlju stečenih tekovina, nego zato što je načelo zakonite obrane najčešće nedjelotvorno i neprihvatljivo u modernome ratu, vodio se on konvencionalnim ili nuklearnim oružjem. Prema njihovu mišljenju upravo civilnom službom brani se teritorij nacija, jer se po njoj ide na individualne i društvene korijene rata, a i povijest je potvrdila da je i strategija nenasilne obrane jednog naroda uspjela obeshrabriti i moćnog protivnika.⁹⁸ (2) *Župne i biskupijske* (lokalne) zajednice kao religiozne i liturgijske zajednice, slušajući evanđelje, mogu postati zajednice života. Što više budu kršćani živjeli u tim zajednicama zajedno, to će bolje moći shvaćati i ispravnije se postavljati

⁹⁶ Usp. TRENTIN, G., *Opzione tra servizio civile e servizio militare*, u RTM 14, 56/1982, 627-628.

⁹⁷ Usp. CAMARA, H., *Revolution through peace*, New York, 1971, str. 130.

⁹⁸ Usp. TRENTIN, G., *nav. dj.*, str. 148-149.

prema sukobima društvene, ekonomske ili političke naravi u koje su uvaljeni. Možda će samo mjesne Crkve, pozvane od biskupa, da budu teološki subjekt nove refleksije i novog navještaja mira, biti u stanju pronaći, čak i stvoriti novu kulturu mira, novi način da se suoče s problemom mira, vjernije evanđelju, i u isto vrijeme pažljivije prema potrebi povijesnih posredništava.⁹⁹ (3) *Teritorijalne Crkve*, npr. jednog kontinenta ili veće religije, stvaraju ozračje mira na širokom području i povezuju mirotvorno djelovanje svojih vjernika da bude djelotvornije. (4) *Univerzalna Crkva* izdaje pastirske poslanice, opće smjernice, sugestije za zajednički i pojedinačni rad svih članova¹⁰⁰

7. (Ne)mogućnost suradnje kršćana i marksista u izgradnji mira?

Ako usvojimo poziv Crkve na suradnju sa svim ljudima, u nekim pravcima te suradnje pojavljuju se teškoće, a možda su najteže kada su u izgradnji mira u pitanju kršćani i marksisti kao dvije strane, te dvije snažne povijesne sile s aspiracijama svojih velikih ideala. Dok i jedni i drugi imaju za ideal svjetski mir, često su sami u međusobnu sukobu, štoviše, te sukobe i borbe proglašavaju »svetim ratovima«. Ima li smisla pomišljati na neku suradnju, ako, kao što neki uporno tvrde, kršćanski mir i marksistički mir nemaju nečega zajedničkog dolje imena? Kako bi se marksisti i kršćani mogli udružiti »da izgrade svijet«, ako sanjaju o radikalno drukčijim svjetovima? Ipak Koncil, i svi kasniji crkveni dokumenti o tim pitanjima, izričito i uporno traži od nas kršćana da surađujemo sa svim ljudima dobre volje, uključujući i one koji ne vjeruju, u »izgradnji svijeta« (GS 57, 1; 21,6; 91,5), i na uspostavi »istinskog mira« (GS 78,4; 90,2; PinT 157 sl.; PP passim; SRS passim).

Vrlo se često pitanje o suradnji i s jedne i s druge strane postavlja pragmatički. U zemljama gdje su komunisti na vlasti kršćani bi htjeli ravnopravno surađivati, ali im ne priznaju pravo na takvu suradnju, čak ih stavljaju izvan zakona, u onim zemljama gdje su oni na vlasti primjenjuju politiku diskriminacije. Očito da se u tim slučajevima mir ne svodi na doktrinalnu razinu.

A ako se eventualno i slože idejno, ne bismo rekli ideološki, hoće li se složiti i u izboru sredstava? Ako kršćani nastupaju dosljedno svom vjerskom uvjerenju, tada naviještaju pomirenje i nenasilje kao osnovnu snagu i polazište za izgradnju mira, marksizam na prvo mjesto stavlja »klasnu borbu«. Dakako, tu treba nešto priznati, naime, mi nemamo pred sobom marksizam iz god. 1848. ili otprije nekoliko desetljeća, ali ne i stavove Crkve koji su bili karakteristični u prošlom stoljeću ili otprije pedesetak godina, jasno, stavove koji se odnose na uzajamnu suradnju. Pojedini pojmovi, kao što su sam »marksizam« ili »klasna borba«, dobivaju novu interpretaciju (usp. OA. 32-34); zatim, nasilje je dobilo takve razmjere, da ni marksisti-dogmatičari ne zastupaju mišljenje da bi ono bilo prikladno sredstvo napretka i oslobođenja. Isto tako sve demo-

⁹⁹ *Ondje*, str. 63.

¹⁰⁰ Usp. MOLTMANN, J., *nav. čl.*, str. 162-163. Autor u tome članku pod pojmom »univerzalna crkva« razumijeva neko udruženje svih kršćanskih zajednica.

kratskiji mentalitet, razvoj međunarodne svijesti, mogućnost utjecaja na javno mišljenje otvaraju »revolucionarnoj akciji nove putove«. ¹⁰¹

Ivan XXIII. upozorava da treba u suradnji razlikovati pokrete na gospodarskom, kulturnom i političkom polju od pogrešnih filozofskih shvaćanja prirode, podrijetla i svrhe svijeta, i ujedno katolike podsjeća: »neka se ipak vladaju tako da pravo i dobrohotno prosuđuju to mišljenje, da ne iskorištavaju sve u svoju korist i da budu pripravnici savjesno i suradnički sprovesti ono što je po naravi dobro ili vodi k dobrom«. (PinT 157).

Koliko god bile radikalne razlike između tih dvaju sistema, oni ne isključuju idealne široke i duboke težnje za istim ciljem koje bi mogle biti temelj programa zajedničke akcije. Koliko god treba priznati da su doktrinalne teškoće velike, ipak nisu nepremostive zapreke za suradnju na miru. Neke zajedničke točke bile bi:

(1) »Po gotovo istom uvjerenju vjernika i nevjernika sve na zemlji mora biti uređeno prema čovjeku kao svojem središtu i vrhuncu« (GS 12,1). Prema tome, i za kršćanstvo i za marksizam u središtu brige nalazi se čovjek. Ako se polazi s pozicija dobre, iskrene volje i poštenja, ne bi trebalo strahovati ni s jedne ni s druge strane.

(2) Problem se rata ne može riješiti ako se na riješe njegovi duboki korijeni koji su istodobno i objektivni i subjektivni, nacionalni i internacionalni. Objektivni su korijeni osobito ekonomskog reda i dovode ga u pitanje na svjetskoj razini.

(3) Mir se ne sastoji u mirovanju postojećeg reda (»status quo« je najveća i najnerazumnija utopija), nego u neprestanoj obnovi koja se uspostavlja solidarnom akcijom svih ljudi cijeloga svijeta.

(4) Plod te suradnje bilo bi novo čovječanstvo: preobražaj mora biti i objektivna i subjektivna. On obuhvaća unutarnje obraćenje, novu idealnu perspektivu, novi stav prema ljudima u kojem se ističu ljubav i sloboda. ¹⁰²

ZAVRŠNE MISLI

Još od čovjekovih prapočetaka u ljudskom srcu razbuktalno se nasilje koje se vlastitom težinom htjelo širiti bez granica. Biblija je opisala njegovu jeku u Lamekovoj pjesmi, prauzoru svih ratničkih pjesama:

»Čovjeka sam ubio jer me ranio
i dijete jer me udarilo.
Ako će Kain biti osvećen sedmerostruko,
Lamek će sadamdeset i sedam puta!« (Post 4, 23–24).

¹⁰¹ Usp. *Les principes du marxisme-léninisme*, Editions du Progrès, Mosca 1961, str. 499.

¹⁰² Usp. GIRARDI, G., *La rivoluzione mondiale, la pace e la guerra nella situazione attuale del dialogo tra cristiani e marxisti*, u AA. VV., *Controguerra*, IDOC, Arnoldo Mondadori Ed., Verona, 1970, str. 125–146. Ovaj je autor poznat po svojoj otvorenosti prema dijalogu između kršćana i marksista.

Na taj način zakon odmazde koji nam se čini tako okrutnim »oko za oko, zub za zub« (Izl 21,24) postaje prva regulacija bezgraničnog nasilja. To je prva kočnica eskalacije osвете... Dekalog je još jasniji: »Ne ubij!« (Izl 20,13). Bog preuzima riječ da prekine ratničku pjesmu ljudi.

A onda dolazi Krist, živa Božja Riječ, koji želi ratničku pjesmu preinačiti u pjesmu mira. On razbija dinamiku nasilja i zahtijeva oprostjenje: »A ja vam kažem: Ne opirite se Zlome... A ja vam kažem: Ljubite neprijatelje svoje...« (Mt 3,39.44–45). On kaže... i čini. Skeptici postavljaju pitanje, da li je to promijenilo lice zemlje? Sigurno ne, ali se s nasiljem nešto dogodilo: nitko ga odsada neće jednostavno proglasiti nevinim i dobrim. Odsada ono dobiva svoje pravo lice: ono je bolest čovječanstva.¹⁰³

Krist je Crkvi povjerio da bude navjestitelj i djelatnik mira. Ona je to činila pokušavajući ostvariti sintezu između *profetizma* nenasilja i *realizma* prava na zakonitu obranu. Prolazila je ona kroz uspone i padove, od očitovanja oduševljenja evanđeoske vjernosti (mučenici, monaštvo, misionari), do teških kompromisa s duhom ovoga svijeta (križarski ratovi, vjerski ratovi, borba za zemaljsku vlast, kolonijalizam).¹⁰⁴ U novije doba i u cijelome svijetu i u njoj sve više sazrijeva uvjerenje da je »slavnije rat uništiti riječima nego ljude željezom; postići mir mirom a ne ratom«, kao što kaže sv. Augustin,¹⁰⁵ ne zato što se treba boriti rata, nego zato što je mir u sebi toliko vrijedan da se na njegov žrtvenik isplati staviti vlastite agresivne stavove i postupke.

Refleksija o idealu mira i o onome što je od toga ostvareno u sadašnjemu povijesnom trenutku nameće zaključak da je zamisao nekog mira koji bi bio djelo pravde i plod ljubavi velika *utopija*. Možda i jest, ali je povijest pokazala i dokazala da nije svaka utopija ostala neostvarena, štoviše, mnogo je »utopija« ostvareno. I Krist je navijestio utopiju kad je rekao: »Mir vam svoj dajem.« Upravo utopije mogu biti znakovi novog duha i plod kreativne mašte koja pokazuje pravac što ga treba slijediti.¹⁰⁶

Za današnjeg čovjeka, a u prvome redu za nas kršćane izgradnja miru u duhu evanđelja nije pitanje izbora, za nas je to *condicio sine qua non*, za nas je to zahtjev i obveza. To od nas traži *vjera u Boga* koji je »izvor mira« (Rim 15,33), to od nas traži i *vjera u čovjeka*, kao što veli papa Pavao VI.: »U času kad se horizonti čovječanstva nezaustavno šire preko granica naše planete, mi odbacujemo vjerovati da čovjek, prožet takvom sviješću, nije sposoban istjerati demona rata koji prijeti da ga uništi, iako to od njega zahtijeva silne napore i razumljivo odreknuće zastarjelih shvaćanja koja i dalje suprotstavljaju narode i države jedne protiv drugih.«¹⁰⁷

Iskustvo govori da postoji tisuću mogućnosti da se izgrađuje mir na svim razinama, od mira u intimi svakoga čovjeka do sveopćega svjetskog mira.

¹⁰³ Usp. JULLIEN, J., *nav. dj.*, str. 113–114.

¹⁰⁴ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE DELLA GERMANIA OCCIDENTALE, *Effetto della giustizia sarà la pace*, br. 3., u *Magistero di pace*, str. 179.

¹⁰⁵ *Ep. Ad Darium (a)*, Ep 229; PL 33, 1020.

¹⁰⁶ Usp. HAERING, B., *nav. dj.*, str. 69.

¹⁰⁷ *Poruka konferenciji OUN o razoružanju*, svibanj 1978, u AAS 7, 1978, 410–412.

Uvjereni smo da će jednoga dana nestati rata i nasilja. To uvjerenje *počiva na nadi* koja kršćaninu pruža specifičnu i odlučnu motivaciju za angažman u povijesnom ostvarenju i promicanju pravde i mira. Sv. Jakov nas u to uvjerava: »Plod se pravednosti u miru sije onima koji tvore mir« (Jk 3,18). To uvjerenje počiva na Božjem obećanju: »Jahve obećava mir narodu svome« (Ps 85,9). U tom nastojanju Pavao nas hrabri: »Uostalom, braćo, radujte se, usavršujte se, tješite se, složni budite, mir njegujte i Bog ljubavi i mira bit će s vama« (2 Kor 13,11).